

บทความพิเศษ

“นิดา” เล่าเรื่องการแปล

ปราศรัย รัชไชยบุญ

ที่มาของการแปลหนังสือเป็นอาชีพ

นับถึงทุกวันนี้ เรียกว่า ทำงานแปลมาได้ยี่สิบปีแล้ว ถ้าจะถามว่า ทำไมถึงชอบแปล คงต้องตอบว่า เพราะชอบอ่านหนังสือ ตั้งแต่อายุ 11-12 ก็อ่านหนังสือภาษาไทยมากมาย เรียกว่าอ่านจนหมดเท่าที่สมควรจะอ่านได้ เมื่ออายุได้ 13 เริ่มอ่านหนังสือภาษาอังกฤษ ตอนนั้น เรียนหนังสือที่โรงเรียนราชินี ซึ่งเป็นโรงเรียนแรกที่มีห้องสมุด ได้เห็นหนังสือวรรณกรรมปกแข็งเดินทองครบถ้วน ถึงจะอ่านไม่ออกก็ประทับใจ เล่มแรกที่อ่านคือ เรื่อง Oliver Twist ของ Charles Dickens ซึ่งยากมากสำหรับเด็ก อ่านไม่จบ แต่ก็ได้เริ่มรู้จักนักเขียน พออยู่มัธยม 4 ในสมัยนั้น ก็ได้อ่านหนังสือนอกเวลา ตอนนั้นมีการใช้หนังสือ New Methods ได้อ่านเรื่อง Alexander the Great, Black Tulip และ Mary Rose รวมทั้งบทความของ Francis Bacon เป็นต้น ชอบอ่านหนังสือ เพราะไม่ชอบเรียนหนังสือ ต่อมาสมัยสงคราม ตอนนั้นอยู่มัธยม 6 โรงเรียนอภัยโพธิ์ไปอยู่อยุธยา ท่านอาจารย์มีหนังสือไปให้อ่าน ครั้งนั้นได้อ่าน Jane Eyre หลังจากนั้นก็อ่านมาตลอด อ่านมาก อ่านแล้วเพลิดเพลิน ทำให้เกิดความ

อยากรู้ อยากเห็น ได้เห็นว่าพล็อตหนังสือฝรั่งให้ความคิดกว้างขวาง ประกอบกับที่เป็นคนมีความถนัดด้านภาษา เรียนเคมี คณิตศาสตร์ไม่ดีเลย เมื่อสอบเข้าจุฬาฯไม่ได้ ก็มุ่งเรียนภาษาอังกฤษ เพิ่มความรู้ตัวเองด้วยการอ่าน เพื่อน ๆ ที่เรียนอักษรศาสตร์และนำที่เรียนแพทย์ เอา external reading มาให้ทำ short note เลยเหมือนกับได้เรียนไปด้วย พอทำงานก็ได้ทำงานกับฝรั่งเรื่อยมา ได้เรียนพิเศษภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ได้ทำงานที่สถานทูตออสเตรเลียยาวนานถึง 20 ปี มีเพื่อนฝูงที่มีรสนิยมเดียวกัน สมัยนั้น Pleasure มีน้อย อ่านหนังสือแล้วก็มาคุยกัน วนเวียนอยู่อย่างนั้น นอกจากอ่านหนังสือก็ดูหนังฝรั่งด้วย สัปดาหฺ์ละสองเรื่อง ซึ่งสมัยนั้น ไม่มีการพากย์ ไม่มี Subtitle เป็นโอกาสให้ได้จำการออกเสียงและสำเนียงต่าง ๆ

ช่วงแรก ๆ นั้น เมื่ออ่านหนังสือจบมาเล่มหนึ่ง ก็เล่าให้เพื่อนที่ไม่อ่านภาษาอังกฤษฟัง หลัง ๆ เลยแปลใส่แฟ้มให้เพื่อนอ่านเสียเลย เรื่องแรกที่แปลคือ The Confession of Marie Antoinette ของ Victoria Holt เรื่องที่สองเป็นเรื่องผี ต่อมา ที่บ้านแนะนำให้ส่งไปลงพิมพ์ในนิตยสาร ถึงได้ส่งไปที่ สตรีสาร คุณนิลวรรณ ปิ่นทอง บรรณาธิการนำลง ปรากฏว่า

คนอ่านชอบมาก เพราะเป็นเรื่องอิงประวัติศาสตร์ และขณะนั้น ไม่มีนวนิยายทำนองนี้ให้อ่านมากนัก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแต่งหรือเรื่องแปล ต่อมาเมื่อมีโอกาสได้เข้าเฝ้าและได้รับคำชมจากหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ว่าแปลได้ดี ใช้ราชาศัพท์ได้ถูกต้อง จึงมีกำลังใจมากขึ้น นับเป็น inspiration ส่วนหนึ่งที่ทำให้ทำงานแปลตลอดมา

ขั้นตอนในการแปล

เริ่มด้วยการไปร้านหนังสือ พลิกอ่านเรื่องย่อที่ปกหลังแล้วซื้อมาสักสิบเล่ม จากนั้นจึงอ่านคร่าว ๆ ไปทีละเล่มจนจบ เมื่อพบเล่มที่ตัวเองถูกใจมากที่สุดก็เลือกเรื่องนั้นไว้ ในเวลาเดียวกันก็ต้องสำรวจตลาดนวนิยายแปลด้วย เพื่อระวังไม่ให้ซ้ำกับงานของคนอื่น

จากนั้นก็เลือกที่จะส่งผลงานไปลงที่นิตยสารฉบับใด ใช้พิจารณาญาณเช่นเดียวกับคนสวนเมื่อจะลงต้นไม้พันธุ์ใด ก็ต้องพิจารณาดินและแดดลมเสียก่อน เพื่อให้ต้นไม้ที่ปลูกออกดอกออกผลอย่างงดงามสมบูรณ์

เมื่อเลือกหนังสือที่จะแปลได้แล้ว ต้องอ่านหนังสือให้จบทั้งเล่มก่อน ยกเว้นว่าเป็นเรื่องที่ยาว ๆ ไม่ซับซ้อนนัก และแน่ใจว่าจะไม่มีปัญหา แต่ส่วนใหญ่แล้วจะอ่านแล้วทำแผนผังต่าง ๆ เช่น การสืบสายวงศ์ตระกูล ความสัมพันธ์ในครอบครัว หรือ แผนผังสถานที่ รายชื่อตัวละคร ออกเสียงอย่างไร สะกดอย่างไร ไว้ใช้อ้างอิง และเพื่อให้อ่านถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างคงเส้นคงวา

ในเวลาเดียวกัน ต้องค้นคว้า เช่น ถ้าเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ ต้องหาตำราประวัติศาสตร์มาอ่านประกอบ หรือหาภาพยนตร์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ช่วงนั้น ๆ มาดู เพื่อค้นว่า ใครเป็นใคร มีความสัมพันธ์กันอย่างไรแน่นอน โดยเฉพาะเราจะ

มีปัญหาไม่ทราบว่าเป็นพี่หรือน้อง เช่น เมื่อต้นฉบับ ใช้คำว่า "My sister" ตลอด ในกรณีเช่นนี้ถ้าเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ต้องค้นปีเกิด เป็นต้น นอกจากนั้นก็ต้องค้นคว้าในพจนานุกรมประเภทต่าง ๆ หาความหมาย หรือหาวิธีการออกเสียง เพื่อให้ถูกต้องที่สุดเท่าที่จะทำได้

เมื่อแปลจบไปบทหนึ่ง ไม่ว่าจะสั้นยาวแค่ไหน จะอ่านทบทวน แก้ไขตัวสะกดหรือคำบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ อาจมีแก้ไขเนื้อหาบ้าง เพราะบางทีนักเขียนเองก็สับสน ทำให้เนื้อหาตอนหนึ่งขัดกับอีกตอนหนึ่งเราจึงต้องอ่านทบทวนปรับให้มันถูกต้อง นี่เป็นเหตุที่ทำให้ส่งงานช้า

โดยส่วนตัวคิดว่า การแปลต้องใช้จินตนาการไปด้วย จะไม่แปลตรงตัวตลอดเวลา หากจะใช้วิธีแปลและเรียบเรียง ต้องคิดว่าจะเรียบเรียงอย่างไร เพื่อให้ได้ใจความ และได้ความรู้สึกของตัวละคร ต้องให้ได้สิ่งที่นักเขียนซ่อนไว้ (between lines) ออกมา

ลักษณะงานที่เลือกมาแปล มีแต่พวกนวนิยายเท่านั้น เป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์บ้าง ที่เกี่ยวกับอำนาจจิตบ้าง ร่องลงมาเป็นพวกที่เรียกว่า นวนิยายโรแมนซ์ ทั้งนี้พูดตรง ๆ แล้ว เป็นเพราะเป็นคนชอบเรื่องเพื่อฝัน สวยงาม เรื่องที่ทำให้มีความสุข

โดยที่ขณะนี้ แปลนวนิยายอยู่หลายเรื่อง สำหรับนิตยสารหลายเล่มจึงไม่ได้แปลหมดจนจบเป็นเล่ม ๆ หากใช้เวลาแปลสลับกัน แต่จะแปลแต่ละเรื่องติดต่อกันอย่างน้อยประมาณหนึ่งสัปดาห์ เพื่อให้ความคิดต่อเนื่อง สำนวนอยู่ตัว

ปัญหาในการแปล และวิธีแก้ไข

อย่างที่พูดไปบ้างแล้วในส่วนที่เกี่ยวกับขั้นตอนการแปล ลักษณะวัฒนธรรมประเพณีของเจ้าของ

ภาษาที่เราไปแปลมา อาจไม่ตรงกับไทยนัก ทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนได้ จึงต้องอาศัยการค้นคว้าอย่างมาก จากแหล่งต่าง ๆ ทั้งหนังสือและภาพยนตร์ เป็นต้น

การออกเสียงเป็นอีกปัญหาหนึ่ง โดยเฉพาะที่เป็นชื่อสถานที่ ชื่อนามสกุลผู้คนสะกดอย่างหนึ่ง ออกเสียงอีกอย่างหนึ่ง หรือคนไทยคุ้นเคยกับการอ่านอย่างหนึ่ง แต่จริง ๆ แล้ว ต้องอ่านอีกแบบหนึ่ง ซึ่งทำให้ต้องค้นคว้าและยึดที่เราอ้างอิงได้เป็นหลักไว้ เพราะบางครั้ง ก็มีผู้ท้วงติงมาเช่นกัน

ในแง่ศัพท์สำนวนเมื่อมีปัญหาจะใช้พจนานุกรม อังกฤษ-อังกฤษ เป็นหลัก มีใช้หลายเล่ม หลายชนิด ทั้งที่เป็นพจนานุกรมคำพ้องก็มี บางครั้งต้องถามเพื่อน ๆ ชาวต่างประเทศ ซึ่งอาจให้คำอธิบายที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม หรือชีวิตประจำวันของผู้คนในประเทศของเขาได้บ้าง และเวลาแปลอาจต้องใส่ฟุตโน้ตไว้เพื่อให้คนอ่านเข้าใจ

โครงสร้างประโยคในภาษาอังกฤษบางครั้งก็ซับซ้อนเข้าใจยาก ต้องพยายามแยกประโยค บางครั้งต้องอ่านหลาย ๆ เทียบจึงจะเข้าใจ

สำหรับเรื่องลิขสิทธิ์นั้น ทางบรรณาธิการนิตยสารที่นำเรื่องแปลไปลงเป็นผู้รับผิดชอบ

คุณสมบัตินักแปล

คนที่จะเป็นนักแปลน่าจะต้องเป็นคนมีความรู้ดีทั้งสองภาษา ในที่นี้ คือภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ในการแปลจากภาษาอังกฤษมาเป็นไทยก็ต้องมีความรู้ภาษาไทยดีกว่า เป็นสัดส่วน 60/40 ก็ว่าได้ เพราะเราอาจจะอ่านภาษาอังกฤษเข้าใจ แต่จะทำอย่างไรให้ผู้อ่านของเราที่เป็นคนไทยเข้าใจสิ่งที่เราถ่ายทอดออกมาอย่างได้วรรจรส โดยการใช้คำและโครงสร้างในภาษาไทย ไม่ใช่เขียนภาษาไทยด้วยโครงสร้างภาษาอังกฤษ

นอกจากนั้น น่าจะเป็นคนชอบอ่านหนังสือ ชอบค้นคว้า ชอบหาประสบการณ์ มีความจำดีเพื่อสะสมความรู้จากการอ่านและการได้รู้เห็นมามาก มักจะช่วยให้เข้าใจเรื่องทีอ่านได้ง่ายขึ้น นึกภาพออก เป็นผลทำให้ถ่ายทอดได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การติดตามอ่านหนังสือ และการใช้ภาษาสมัยใหม่ของคนรุ่นใหม่ เช่น สะแลง ที่กำลังใช้กันอยู่ทุกยุคสมัยนำมาผนวกกับศัพท์สำนวนที่วัยรุ่นในไทยใช้กัน จะช่วยให้แปลเรื่องสมัยใหม่ได้บรรยากาศมากขึ้น แต่แน่นอน เมื่อแปลเรื่องประวัติศาสตร์ ก็ต้องใช้ภาษาที่เหมาะสมกับยุคสมัยนั้น ให้สอดคล้องกัน

การแปลเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ เป็นสิ่งที่แต่ละคนต้องฝึกฝนพัฒนาด้วยตัวเอง โดยการใช้นิพนธ์ภาษาของตัวเอง เพิ่มพูนประสบการณ์ไปเรื่อย ๆ โดยส่วนตัวแล้วจึงไม่ฝึกผู้อื่นหรือสอนให้ผู้อื่นแปล เพราะทำไม่ได้ บางครั้งมีคนมาขอให้สอนให้แนะนำ ก็พูดอะไรไม่ได้มากไปกว่าที่พูดมา ถ้าจะมาขอให้ช่วยตรวจสอบความถูกต้องทางด้านเนื้อหา หรือภาษาก็รับจะช่วยไม่ได้ เพราะงานอย่างนี้เป็นงานที่กินเวลามากและแต่ละคนต้องค้นคว้าศึกษาหาวิธีเองด้วยการเรียนมีส่วนสำคัญเช่นเดียวกัน ครูผู้สอนอาจช่วยให้หลักทางภาษาบางอย่าง ซึ่งจะทำให้เข้าใจหรือใช้ภาษาได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดนั้นอยู่ที่ตัวผู้แปลนั่นเอง และความสามารถของผู้แปลคนนั้น ๆ ในการใช้ภาษา ดังจะเห็นได้ว่าบางคนแปลได้ถูกต้อง แต่คนอ่านไม่ติดใจ เพราะสำนวนการแปลไม่มีเสน่ห์

ระหว่างงานแปลกับงานเขียน

การแปลกับการเขียนนั้น อันที่จริงมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดมาก คนที่จะแปลได้ดี ต้องใช้ภาษาเขียนได้ดีด้วย ในที่นี้ไม่ได้หมายรวมเอาการแปลด้วยการพูดแบบเป็นล่ำม ซึ่งอาจมีข้อแตกต่าง

บ้างไว้ด้วย ลักษณะการแปลและเรียบเรียงที่ทำอยู่ ต้องอาศัยความสามารถในการเขียนอย่างมาก ชาติก็แต่การคิดพล็อตเรื่องออกมาเองเท่านั้น ขณะนี้ได้เริ่มทำงานเขียนที่ก้าวออกมาจากการแปลและเรียบเรียงบ้าง นั่นคือ การเขียนนวนิยายไทย โดยดัดแปลงเค้าโครงเรื่องนวนิยายฝรั่งมา เช่น เรื่อง 'คุณหญิงสิวิกา' ซึ่งดัดแปลงจากเรื่อง Rebecca ของ Daphne Du Meurier และเรื่อง 'รักเดียวของจิรา' จากเรื่อง "Jane Eyre" ของ Charfotte Bronte" เป็นต้น จะว่าไปการดัดแปลงไม่ใช่เรื่องง่าย เหนื่อยกว่าการแปลด้วยซ้ำ เพราะต้องให้ Character ของตัวละคร และสถานที่ที่เหมาะสมถูกต้อง

ถ้าศึกษาค้นคว้ากันจริง ๆ แล้ว จะเห็นว่าการแต่งนวนิยายไทยโดยการดัดแปลงเรื่องของต่างชาติ หรืออาศัยเค้าโครงเรื่องต่างชาติไม่ใช่เรื่องใหม่ นักเขียนชื่อดังของไทยหลายคนได้ทำกันมาแล้ว และยังคงทำอยู่ หากมีเรื่องที่น่าเสียดใจอยู่ก็ตรงที่ว่า นักเขียนเหล่านั้นจะหยิบยกเค้าโครงเรื่องมาใช้เหมือนกับว่าตนเองคิดขึ้น โดยไม่ให้เกียรติแก่ผู้เป็นเจ้าของเดิมแม้แต่น้อยในฐานะนักแปล ซึ่งมักจะมีโอกาสได้อ่านเรื่องต่าง ๆ ในภาษาต้นฉบับมาแล้ว อยากรจะให้ นักเขียนที่อาศัยความคิดของนักเขียนต่างชาติเป็นหลักค้ำถึงจุดนี้บ้าง การบอกเล่ากันตามตรงนั้น ไม่ใช่เรื่องน่าอับอายอะไรเลย